

Кучерявенко В. С.

Київський університет інтелектуальної власності та права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОСОБЛИВОСТІ НЕЮРИСДИКЦІЙНОГО ЗАХИСТУ ПРАВА ОСОБИ НА ПОВАГУ ДО ГІДНОСТІ ТА ЧЕСТІ, НА НЕДОТОРКАННІСТЬ ДІЛОВОЇ РЕПУТАЦІЇ, ПОРУШЕНИХ У МЕДІА

Стаття присвячена питанню особливостей неюрисдикційного захисту права особи на повагу до гідності та честі, на недоторканність ділової репутації, порушених у медіа

В межах статті наголошено на тому, що особа право на повагу до гідності та честі, на недоторканність ділової репутації якої було порушено у медіа шляхом поширення недостовірної інформації може захистити порушені права в неюрисдикційній формі. Реалізуючи захист порушених прав у межах неюрисдикційної форми захисту правомочний суб'єкт може звернутися до медіа, який поширив спірну інформацію із заявою про її спростування або із заявою про реалізацію права на відповідь.

Окрему увагу, в межах статті приділено питанню сутності спростування та права на відповідь як спеціальних способів захисту особистих немайнових прав, об'єктом яких є честь, гідність, ділова репутація. Визначені відмінності між спростуванням та правом на відповідь.

Досліджено вимоги до змісту заяви про спростування та про реалізацію права на відповідь, порядок подання заяви та розгляду поданої заяви суб'єктом у сфері медіа, підстави для відмови в задоволенні поданої заяви. А також досліджено порядок оприлюднення тексту спростування та тексту відповіді.

Окремо увагу зосереджено на питанні особливостей оскарження заявником в судовому порядку відмови медіа у задоволенні заяви про спростування або реалізацію права на відповідь та на питанні особливостей оскарження дії медіа з поширення спростування або відповіді, які не відповідають вимогам ст. 43 Закону України «Про медіа».

За результатами дослідження сформувано висновок, що ефективність реалізації правомочними особами права на захист порушених у медіа особистих немайнових прав, об'єктом яких є честь, гідність та ділова репутація, в досудовому порядку знаходиться в прямому підпорядкуванні дотримання положень ст. 43 Закону України «Про медіа».

Ключові слова: особисті немайнові права, честь та гідність, ділова репутація, спростування недостовірної інформації, право на відповідь, захист особистих немайнових прав, медіа.

Постановка проблеми. Сьогодні в усьому світі найбільшу цінність містить в собі інформація. Одним з головних суб'єктів, діяльність якого підпорядкована меті сприяння в реалізації права представників суспільства на отримання актуальної інформації про обставини сьогодення є медіа. Поширення інформації в медіа здійснюється на основі закріпленого на нормативному рівні права на свободу слова та в свою чергу сприяє реалізації права громадськості на отримання суспільно важливої інформації. Водночас реалізація окресленого вище права пов'язана з обов'язками та відповідальністю. Медіа поширюючи на невизначену аудиторію інформацію не повинні переступати межу стосовно прав осіб, яких така інформація стосується. Недотримання

окресленої вимоги може обумовлювати порушення прав осіб, яких стосується інформація на повагу до гідності та честі, на недоторканність ділової репутації. Право вибору форми та способу захисту належить особі, право на повагу до гідності та честі, на недоторканність ділової репутації якої було порушено у медіа. Особа, права якої було порушено у медіа може захистити порушені права в юрисдикційній формі шляхом звернення до суду з позовною заявою. Так і в межах неюрисдикційної форми. Реалізуючи захист порушених прав у межах неюрисдикційної форми захисту правомочний суб'єкт може звернутися до медіа, який поширив спірну інформацію із заявою про її спростування або із заявою про реалізацію права на відповідь.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематиці цивільно-правового захисту права на повагу до гідності та честі, права на недоторканність ділової репутації, присвячені праці: О.Є. Блажівської, С.Я. Вавженчука, Є.В. Дергачова, В.Т. Довгопола, О.В. Кохановської, Т.І. Лежух, Ж.С. Марініч, М.І. Тарнавської, К.В. Шурупової, К.В. Шустрової та ін.

На рівні дисертаційних досліджень, питання захисту права на повагу до гідності та честі, на недоторканність ділової репутації, порушених у медіа розкриваються в наукових працях: Р.О. Стефанчука «Цивільно-правовий захист честі, гідності та репутації» (2000); Д.Д. Луспенника «Судочинство у справах про захист честі, гідності та ділової репутації» (2003); А.С. Штефан «Цивільне судочинство у справах за позовами до засобів масової інформації про захист честі, гідності і ділової репутації» (2013); К.В. Можаровської «Процесуальні особливості розгляду справ про захист гідності, честі та ділової репутації публічних осіб» (2014).

Поряд з тим варто зауважити, що в межах вищезазначених наукових праць переважно основна увага науковців зосереджена на судовому захисті права на повагу до гідності та честі, на недоторканність ділової репутації. А також, що питання неюрисдикційного захисту права особи на повагу до гідності та честі, права на недоторканність ділової репутації, порушених у медіа не були предметом окремого наукового дослідження після прийняття Закону України «Про медіа».

Метою статті є комплексний аналіз підстав та порядку реалізації у медіа права на спростування та права на відповідь як спеціальних способів захисту честі, гідності, ділової репутації.

Виклад основного матеріалу. Спростування та право на відповідь відносяться до спеціальних способів захисту честі, гідності, ділової репутації. Характерно, що на законодавчому рівні зміст права на відповідь та права на спростування не розкривається. Відповідно до висловлених у науковій площині поглядів, під правом на спростування мається на увазі право вимагати від особи, яка порушила особисте немайнове право шляхом поширення недостовірної інформації, визнання цієї інформації неправдивою у формі, яка є ідентичною чи адекватною до форми поширення неправдивої інформації. [3, с. 27; 8, с. 275; 10, с. 273]. Під правом на відповідь мається на увазі право особи, відносно якої було здійснено поширення інформації, надати пояснення щодо поширеної інформації та обставин порушення

особистого немайнового права, власний коментар чи здійснити тлумачення змісту поширеної інформації, внести відповідні корективи та виправлення, [4, с. 632] в тому самому порядку, в якому про неї було поширено спірну інформацію [5, с. 286].

Відмінність між правом на відповідь та правом на спростування полягає в тому, що: 1) при спростуванні поширена інформація визнається недостовірною, а при реалізації права на відповідь – особа має право на висвітлення власної точки зору щодо поширеної інформації та обставин порушення особистого немайнового права, без визнання її недостовірною; 2) спростовує недостовірну інформацію особа, яка її поширила, а відповідь надає особа, стосовно якої поширено інформацію (п. 5 Постанови Пленуму Верховного Суду України № 1 від 27.02.2009 р.). Оприлюднення тексту спростування обов'язково повинно супроводжуватися підписом особи, яка поширила спірну інформацію. Залучення особи честі, гідності, ділової репутації якої було завдано шкоду до формулювання тексту спростування, не нівелює обов'язку його оприлюднення саме за підписом особи, яка попередньо поширила спірну інформацію. У протилежному випадку, доречно вести мову не про спростування, а про реалізацію права на відповідь. Адже, саме в межах реалізації права на відповідь особа, стосовно якої поширена спірна інформація та особистим немайновим благам якої завдано шкоду, є активним учасником. Оприлюднення тексту відповіді передбачає її підпис; [9, с. 163–164] 3) у спростуванні не міститься особиста оцінка публікації, тоді як у відповіді особистісний елемент присутній і є визначальним; [6, с. 178] 4) при реалізації особою права на відповідь не відбувається істотного втручання у свободу вираження поглядів, з огляду на те, що не здійснюється заперечення права на дотримання поширювачем інформації власної, висловленої раніше думки, а визначається право на існування альтернативної думки, [2, с. 470, 474] що в підсумку сприяє підтримці громадської дискусії, забезпеченню плюралізму думок. [1] На відмінну від права на відповідь, спростування по суті є безпосереднім обмеженням свободи слова того, хто поширив недостовірну інформацію і мусить її спростувати [7, с. 144].

Підставою для реалізації особою права на спростування та права на відповідь, відповідно до положень ч. 1 ст. 43 Закону України «Про медіа» є «поширення про особу суб'єктом у сфері аудіовізуальних, друкованих або онлайн-

медіа відомостей, які не відповідають дійсності (викладені неповно чи неточно) та принижують її честь, гідність чи ділову репутацію».

Порядок реалізації права на спростування, права на відповідь, а також порядок розгляду звернення суб'єктом у сфері медіа, опублікування тексту спростування та відповіді, визначений ч.ч. 2-15 ст. 43 Закону України «Про медіа».

Так, відповідно до положень ч.ч. 1, 2 ст. 43 Закону України «Про медіа», з метою реалізації права на спростування чи права на відповідь, у разі поширення медіа відомостей, які на думку особи є такими, що не відповідають дійсності та принижують її честь, гідність чи ділову репутацію особа має право звернутися до медіа із заявою про спростування поширених відомостей або реалізацію права на відповідь, упродовж 20 днів з дня поширення відповідної інформації.

«Заява про спростування або реалізацію права на відповідь має містити:

– інформацію про заявника та його контактні дані;

– посилання на відповідну програму чи публікацію, що є предметом заяви, зокрема назву, дату та час оприлюднення (для онлайн-медіа – також електронну адресу);

– перелік тверджень та відомостей, які заявник вважає такими, що не відповідають дійсності;

– обґрунтування щодо недостовірності поширених відомостей та заподіяної шкоди честі, гідності чи діловій репутації особи.

До заяви про спростування або реалізацію права на відповідь заявник відповідно повинен додати спростування або відповідь.

Заяву про спростування має бути направлено за підписом заявника за адресою місцезнаходження суб'єкта у сфері медіа, яка зазначена в Реєстрі, або за кваліфікованим електронним підписом заявника на електронну адресу суб'єкта у сфері медіа, яка зазначена в Реєстрі (ч. 3).

Обсяг спростування або відповіді має бути достатнім для донесення позиції заявника і не може перевищувати обсяг поширеної інформації. У разі якщо обсяг спростування або відповіді перевищує обсяг поширеної інформації чи спростування або відповідь не обмежується коментуванням інформації, яку заявник вважає недостовірною, суб'єкт у сфері аудіовізуальних, друкованих або онлайн-медіа має запропонувати заявнику скоротити або змінити спростування або відповідь. Скорочення чи інші зміни у спростуванні або відповіді, поданих заявником, без його згоди не допускаються (ч. 4).

Суб'єкт у сфері аудіовізуальних або друкованих медіа зобов'язаний розглянути заяву та повідомити заявника про прийняте ним рішення упродовж 14 днів з дня її отримання. Суб'єкт у сфері онлайн-медіа зобов'язаний розглянути заяву та повідомити заявника про прийняте ним рішення невідкладно, але не пізніше 5 робочих днів з дня отримання заяви (ч. 5).

Суб'єкт у сфері аудіовізуальних, друкованих або онлайн-медіа має право відмовити в поширенні спростування або відповіді у таких випадках:

– обсяг спростування або відповіді, який вимагає поширити заявник, перевищує обсяг поширеної інформації, а заявник відмовився скорочувати спростування або відповідь до обсягу, визначеного частиною четвертою цієї статті, або не відповів на таку пропозицію суб'єкта у сфері медіа;

– інформація, яку вимагає поширити заявник, виходить за межі предмета, щодо якого надається спростування або відповідь, не обмежується спростуванням та/або коментуванням інформації, яку заявник вважає недостовірною, а заявник відмовився змінювати спростування або відповідь чи не відповів на таку пропозицію суб'єкта у сфері медіа;

– спростування або відповідь містить висловлювання, що розпалюють ворожнечу чи ненависть, або іншу інформацію, поширення якої заборонено відповідно до чинного законодавства України;

– поширення спростування або відповіді може призвести до порушення прав третіх осіб та/або пред'явлення правових вимог до суб'єкта у сфері аудіовізуальних, друкованих або онлайн-медіа з боку третіх осіб у судовому порядку;

– якщо мова спростування або відповіді є іншою, ніж державна мова або мова інформації, щодо якої подається спростування або відповідь;

– спростування або відповідь містить інформацію, що ображає честь, гідність, ділову репутацію медіа або його працівників;

– порушено строки, визначені ч. 2 ст. 43 Закону України «Про медіа»;

– поширена інформація не стосується заявника;

– заява не містить інформації, зазначеної у ч. 3 ст. 43 Закону України «Про медіа» (ч. 6).

Крім вищезазначених випадків (передбачених ч. 6), суб'єкт у сфері аудіовізуальних, друкованих або онлайн-медіа має право відмовити в поширенні спростування з наданням обґрунтованої письмової відповіді, якщо:

– поширена інформація є оціночними судженнями або він має достатні докази того, що поширена ним інформація відповідає дійсності, достатньо повно та точно відображає факти, про які йдеться;

– поширена інформація є дослівним або у переказі без спотворення суті відтворенням публічних виступів або повідомлень, публічної інформації державних органів, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб;

– поширена інформація є дослівним відтворенням матеріалів, поширених іншим зареєстрованим медіа або медіа, щодо якого не існує вимог обов'язкової реєстрації, за наявності інформації про осіб, що здійснюють редакційний контроль, їх місцезнаходження та діючі контакти з посиланням на таке медіа (ч. 7).

У разі відсутності підстави для відмови спростування або відповідь поширюється:

– суб'єктом у сфері аудіовізуальних медіа – у найкоротший можливий строк, але не пізніше ніж на 15 день з дня отримання відповідної заяви;

– суб'єктом у сфері онлайн-медіа – невідкладно, але не пізніше ніж на 5 день з дня отримання відповідної заяви;

– суб'єктом у сфері друкованих медіа – у найближчому (після отримання відповідної заяви) запланованому випуску друкованого медіа (ч. 8).

Поширення спростування або відповіді в аудіовізуальному медіа має відбуватися у строки, визначені вище, у випуску відповідної програми і у спосіб, максимально наближений до способу поширення інформації, щодо якої надійшла заява про спростування або реалізацію права на відповідь. У разі неможливості поширення спростування або відповіді у тій самій програмі спростування або відповідь поширюється у тому самому проміжку часу (годині) та в той самий день тижня, коли поширювалася відповідна програма, крім випадків, коли заявник надав згоду на поширення в інший час (ч. 9).

Текст спростування або відповіді в друкованому медіа має бути набрано тим самим шрифтом і поміщено під заголовком «Спростування» або «Відповідь» на тому місці шпальти, в якому наводилася інформація, щодо якої надійшла заява про спростування або реалізацію права на відповідь (ч. 10).

Поширення спростування або відповіді в онлайн-медіа має відбуватися у спосіб, максимально наближений до способу поширення інформації, щодо якої надійшла заява про спростування або реалізацію права на відповідь (у

тому самому обсязі, на тій самій веб-сторінці або у тому самому розділі веб-сайту тощо). Якщо спростування або відповідь неможливо розмістити на одній веб-сторінці з оригінальною публікацією, суб'єкт у сфері онлайн-медіа має забезпечити перехресні посилання між відповідними публікаціями та розмістити поряд з оригінальним матеріалом повідомлення про те, що інформація з цієї публікації була спростована або стала предметом реалізації права на відповідь (ч. 11).

Спростування або відповідь поширюється безоплатно для заявника. Якщо інформація, щодо якої надійшла заява про спростування або реалізацію права на відповідь, поширювалася на платній основі, суб'єкт у сфері аудіовізуальних, друкованих або онлайн-медіа має право вимагати відшкодування завданої йому шкоди від замовника поширення такої інформації в порядку, встановленому законом (ч. 12).

Відповідь на відповідь не надається (ч. 13).

У спростуванні або відповіді має бути зазначено, яка інформація не відповідає дійсності (викладена неповно чи неточно), коли і в якій програмі чи публікації вона була поширена (ч. 14).

Відмова медіа поширити спростування або відповідь може бути оскаржена до суду (ч. 15). При оскарженні відмови медіа в публікації спростування чи відповіді, предметом позову може бути матеріально-правова вимога щодо зобов'язання редакції опублікувати спростування чи відповідь. Характерно, що узагальнений аналіз Єдиного державного реєстру судових рішень, ухвалених в період чинності Закону України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» положення якого також передбачали можливість заявника оскаржити відмову друкованого медіа (за термінологією Закону – друкованого ЗМІ) в публікації спростування, свідчить, що питома вага судових справ, в яких предметом спору була відмова друкованого медіа в публікації спростування є незначною. Переважно особи, яких стосується поширена інформація в разі отримання відмови в задоволенні заяви про спростування, здійснювали захист порушених прав не шляхом оскарження такої відмови, а у спосіб, визначений ст. 277 ЦК України.

Положеннями ч. 15 ст. 43 Закону України «Про медіа», передбачена і можливість *оскарження дій* суб'єкта у сфері аудіовізуальних, друкованих або онлайн-медіа з поширення спростування або відповіді, які не відповідають вимогам ст. 43 Закону України «Про медіа». До таких дій можемо

і віднести опублікування медіа спростування чи відповіді, з порушенням вимог визначених в ч.ч. 9-11 ст. 43 Закону України «Про медіа». Варто наголосити, що сам факт реалізації особою права на спростування чи права на відповідь в досудовому порядку очевидно нівелює можливість пред'явлення вимоги іншої, ніж тієї, що пов'язана з оскарженням порядку публікації спростування чи відповіді та відшкодуванням моральної

шкоди, завданої поширенням відомостей, що не відповідають дійсності.

Висновок. Підсумовуючи вищенаведене, варто зауважити, що ефективність реалізації правомочними особами права на захист порушених у медіа особистих немайнових прав, об'єктам яких є честь, гідність та ділова репутація, в досудовому порядку знаходиться в прямому підпорядкуванні дотримання положень ст. 43 Закону України «Про медіа».

Список літератури:

1. Koltay, András. (2007). The Right of Reply : A Comparative Approach. *Iustum Aequum Salutare*. Iustum Aequum Salutare Iii. 2007/4. p. 203–213. URL: <http://real.mtak.hu/98864/1/Koltay-Reply.pdf>.
2. Заєць С.А. Відповідь і спростування як способи захисту права у спорах про поширення недостовірної інформації (в аспекті ст. 10 Європейської конвенції про захист прав людини та практики Європейського суду). *Правове забезпечення ефективного виконання рішень і застосування практики Європейського суду з прав людини: зб. наук. ст. Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 15 вересня 2012 р.)* / за ред. С. В. Ківалова; НУ «ОЮА». Одеса: Фенікс, 2012. С. 470–479.
3. Марініч Ж. Особливості захисту честі, гідності та ділової репутації поліцейського. *Підприємництво, господарство і право*. №3. 2020. С. 24–30.
4. Менджул М.В. Особисті немайнові права громадських організацій: окремі аспекти. *Форум права*. 2012. № 1. С. 629–634.
5. Можаровська К.В. Право на відповідь як спосіб захисту честі, гідності та ділової репутації публічних осіб. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: «Юридичні науки»*. Т. 26 (65). 2013. № 2-1 (Ч. 1). С. 282–287.
6. Особисті немайнові права особи : навч. посібник / за ред. А. О. Дутко. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ. 2021. 444 с.
7. Посикалюк О.О. Баланс між правом на репутацію та свободою слова в дифамаційних спорах: практика ЄСПЛ. Дифамація: зб.ст./ за ред. І.В. Спасибо-Фатєєвої. Харків: ЕКУС. 2021. С. 132–146.
8. Сингубов О.В. Поняття та правове регулювання захисту честі та гідності працівників міліції. *Вісник Національного університету внутрішніх справ*. 2005. № 31. С. 270–287.
9. Стефанчук Р.О. Захист честі, гідності та репутації в цивільному праві / Хмельницький ін-т регіонального управління та права. К.: Науковий світ. 2001. 306 с.
10. Цивільний кодекс України [Текст] : із змін. та допов. станом на 1 січ. 2008 р.: наук.-практ. коментар / Є. О. Харитонов [та ін.]; заг. ред. Є. О. Харитонов [та ін.]. К. : Правова єдність. 2008. 739 с.

Kucheriavenko V. S. FEATURES OF NON-JURISDICTIONAL PROTECTION OF AN INDIVIDUAL'S RIGHT TO RESPECT FOR DIGNITY AND HONOUR, TO THE INVIOLEABILITY OF BUSINESS REPUTATION, VIOLATED IN THE MEDIA

This article is dedicated to the issue of the features of non-jurisdictional protection of an individual's right to respect for dignity and honour, to the inviolability of business reputation, violated in the media.

Within the article, it is emphasized that a person whose right to respect for dignity and honour, to the inviolability of business reputation has been violated in the media by the dissemination of false information can protect the violated rights in a non-jurisdictional form. When implementing the protection of violated rights within the framework of non-jurisdictional protection, an authorized entity may appeal to the media that disseminated the disputed information with a request for its retraction or with a request for the exercise of the right of reply.

Particular attention, within the article, is paid to the issue of the essence of retraction and the right of reply as special means of protecting personal non-property rights, the object of which is honour, dignity, and business reputation. Distinctions between retraction and the right of reply are defined.

The article explores the requirements for the content of a statement of retraction and the exercise of the right of reply, the procedure for submitting the statement and considering the statement submitted by an entity in the field of media, and the grounds for refusing to grant the statement submitted. Additionally, the article explores the procedure for publishing the text of a retraction and the text of a reply.

Particular attention is focused on the issue of the specifics of the applicant's judicial appeal against the media's refusal to grant a request for retraction or the exercise of the right of reply, and on the issue of the specifics of appealing the media's actions in disseminating a retraction or reply that do not comply with the requirements of the Article 43 of the Law of Ukraine «On Media».

Based on the results of the study, a conclusion has been formed that the effectiveness of the exercise by authorized persons of the right to protect personal non-property rights violated in the media, the objects of which are honour, dignity, and business reputation, in pre-trial proceedings is directly subordinated to compliance with the provisions of the Article 43 of the Law of Ukraine «On Media».

Key words: *personal non-property rights, dignity and honour, business reputation, refutation of false information, right of reply, protection of personal non-property rights, media.*